

Robert Piela*

„Kusza – terror i piękno” („Die Armbrust – Schrecken und Schönheit”)
– wystawa w Deutsches Historisches Museum w Berlinie, 20.09.2019 r. – 8.03.2020 r.

Citation: Piela R. 2021. „Kusza – terror i piękno” („Die Armbrust – Schrecken und Schönheit”) – wystawa w Deutsches Historisches Museum w Berlinie, 20.09.2019 r. – 8.03.2020 r. „Acta Militaria Mediaevalia” XVII, 235-236. DOI: 10.48280/AMMXVII.2021.020.

Pierwsze wzmianki o użyciu kuszy pochodzą prawdopodobnie już z V w. p.n.e., z terenów dzisiejszych Chin. Mimo że formułowane są wątpliwości co do jej proveniencji, wydaje się nie ulegać wątpliwości, że w antycznych Chinach była to broń dość powszechnie używana, czego przykładem są m.in. specjalne oddziały strzelców wyposażonych w taką broń, a tworzone przez cesarzy pierwszych chińskich dynastii. W Europie genezy kuszy badacze dopatrują się w greckim „Gastrefetes” („łuku brzuszny”) – broni indywidualnej, o konstrukcji wywodzącej się z antycznego łuku, wyposażonej w prosty mechanizm napinania cięciwy i system spustowy. Broń o podobnym sposobie działania dość powszechnie wykorzystywano również w armii rzymskiej, np. w postaci tzw. „carrobalisty” – dużej „kuszy” montowanej na pojeździe kołowym, której skuteczny zasięg rażenia fortyfikacji wynosił blisko 200 m. Upadek Cesarstwa Rzymskiego i zmiany w sposobie prowadzenia wojny spowodowały, że w pierwszych stuleciach średniowiecza kusza stała się bronią rzadko używaną i o minimalnym znaczeniu. Jej prawdziwy renesans nastąpił w XI w. – prawdopodobnie w związku z wyprawami krzyżowymi. Walory bojowe – w tym między innymi stosunkowo prosty sposób obsługi, nie wymagający długoletniego szkolenia (jak w przypadku łuczników), duża celność i siła rażenia – zapewniły kuszom miejsce w europejskiej wojskowości na wiele stuleci. Dopiero upowszechnienie broni palnej w XVI w. spowodowało obniżenie jej znaczenia w uzbrojeniu wojennym i mocniej przesunęło akcent na jej używanie w celach myśliwskich czy sportowych.

Jedną z największych i najważniejszych – ze względu na charakter i wartość zabytków – kolekcję kusz na świecie posiada Niemieckie Muzeum Historyczne (Deutsches Historisches Museum; dalej DHM) w Berlinie. Historia tej kolekcji sięga XVI w., mając u swojej genezy eksponaty broni wojennej i myśliwskiej zgromadzone w zbrojowni i gabinetach pałacowych berlińskiego pałacu królów pruskich. Mimo istotnych strat, jakie poniosła w latach II wojny światowej, wciąż zawiera ona kilkaset niezwykle cennych egzemplarzy tej broni (wojennej, myśliwskiej, sportowej), w tym mające ogromną wartość historyczną

Ryc. 1. Afisz wystawy o kuszach ze zbiorów Deutsches Historisches Museum.

Fig. 1. Poster of the exhibition on crossbows in the collection of Deutsches Historisches Museum.

Ryc. 2. Fragment ekspozycji. Fot. R. Piela.

Fig. 2. Fragment of the exhibition. Photo by R. Piela.

i artystyczną kusze pochodzące z rozproszonych kolekcji Maksymiliana I (1484-1508) i Karola Pruskiego (1801-1883). W ostatnich latach zbiory te zostały ponownie zinwentaryzowane oraz naukowo opracowane przez niemieckich naukowców, a znaczną część kolekcji – na co dzień niedostępnej dla zwiedzających – pokazano na

* Międzyrzecz, Polska; e-mail: robert.k.piel@wp.pl.

wystawie: „Kusza – terror i piękno” („Die Armbrust – Schrecken und Schönheit”) prezentowanej w DHM od 20 września 1919 do 8 marca 2020 r. (ryc. 1).

Na przygotowanej przez DHM wystawie na blisko 400-metrowej powierzchni wyeksponowano około 240 najcenniejszych obiektów pochodzących z muzealnej kolekcji. Obok egzemplarzy całych kusz – wojennych, myśliwskich, sportowych – zaprezentowane zostały również najciekawsze spośród ich zachowanych elementów: łoża, antaby, orzechy, łuki, cięciwy, haki naciągowe i lewary, strzemiona itp. Większość przedstawionych zabytków, obok dużej wartości historycznej, prezentowało wysokie walory artystyczne. Szczególnie wyróżniały się w tym względzie, zaakcentowane przez autorów wystawy, dwie z siedmiu zachowanych na świecie, bogato zdobione kusze stanowiące osobistą własność cesarza Maksymiliana I. Wystawione na wystawie przedmioty mieściły się w szerokim przedziale od XV do XX w., a sposób ich ekspozycji pozwalał na czytelne i ciekawe zapoznanie zwiedzających z ewolucją tej broni i zmianami w obrębie jej artystycznej stylistyki. Uzupełnieniem tej prezentacji były filmy, dioramy, zabytki koncentrujące się na różnych dodatkowych kontekstach tematu – procesie produkcji kusz i ich elementów (np. skręcania cięciwy czy wytwarzania jej drewnianych elementów), sposobach używania kusz w warunkach wojennych i na polowaniach (z możliwością wzięcia do ręki i oddania strzału z prawdziwej kuszy) oraz na społecznych, ideologicznych i religijnych aspektach towarzyszących historii tego typu uzbrojenia.

Wystawie towarzyszył ładnie wydany i bogato ilustrowany katalog, który na 335 stronach przybliżył różne zagadnienia związane z tematyką kusz (ryc. 2). Jego pierwszą część (dziewięć rozdziałów) stanowiły artykuły poświęcone m.in. historii kolekcji uzbrojenia DHM, kuszom w tej kolekcji, historii i wykorzystywaniu kusz w walce i polowaniach, ich budowie i wy-

Ryc. 3. Okładka katalogu wystawy.

Fig. 3. Cover of the exhibition catalogue.

tworzeniu oraz walorom artystycznym. W części katalogowej autorzy zaprezentowali najciekawsze 94 obiekty (kusze, elementy kusz, bełty, kołczany) spośród ekspozycyjnych na wystawie. W każdej nodce, obok dobrej jakości fotografii zabytku, zawarty został jego szczegółowy opis, wymiary, pochodzenie oraz dotycząca go literatura.